

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ռուսաց առևտուրը Ասիայում, ինչպէս է դաստիարակւում մեր ժողովուրդը իր գաւառներին. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Պարսկաստանից. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — ԲՈՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Տեղագրական խնդիր մասին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԱՅ ԱՌԵՆՏՈՐԻ ԱՍԻԱՅՈՒՄ

Այսօր Ռուսաստանի առևտրական և արդիւնաբերական աշխարհին զբաղեցնում է մի կարևոր խնդիր, թէ ինչ միջոցներով պէտք է դիմել, որ կարելի լինի գրաւել Պարսկաստանի և Ասիական Տեսութան առևտրական զինուորը շուկաները, եւրոպացիները և զինուորագրւած անդրադարձները նոր մրցելու համար: Խօսքը չէ կայ, որ այդ ցանկութիւնը շատ գեղեցիկ է և օգտակար բոլոր ռուսահայտասերներ համար. միայն հարց է ծագում, թէ ինչ ձևով պէտք է հասնել այդ նպատակին: Հարցից շատ չէ շնչելու համար, մենք կաշխատենք ցոյց տալ ոչ շատ հեռու անցակայք, այն է 1880 թվ. թէ ռուս առևտրական-արդիւնաբերական աշխարհը ինչ միջոցներով է դիմել մրցելու օտարներին նաև օտար երկրներին շուկաները իր առևտրի տրամադրութեան ներքոյ դնելու համար:

Դեռ 1880 թվ. թվ. ռուս առևտրական աշխարհը, «Московскія Вѣдомости» լրագրի խմբագիր հանգիստեալ կատարելով առաջնորդութեան, պահանջեց, որ Անդրկովկասի ձախարհը զոյգվի եւրոպայի պարանքների համար, ոչնչանալ այսպէս ասված կոմպլեքսի տրանզիտը: Տեղադրութիւն փակելու խնդիրը երկար խօսակցութեան ու վիճարկութիւնների առարկայ դարձաւ կառավարական շրջաններում: Ռուսաց արդիւնաբերական-առևտրական աշխարհը հաւատացնում էր ռուս հասարակութեան, թէ արտադրութիւնը միակ միջոցն է ամբողջ Պարսկաստանի և Տեսութան առևտրական շուկաները գրաւելու օտար պետութիւններից հարկւարտող պոռնիքները ներմուծելու Մոսկով-Վլադիմիրեան և Իվանով-Վոզնեսենսկիան առևտրականների համար:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ ՄԱՍԻՆ

Վատնելով այդ խնդիրը, որ մեր մասով մէջ բանակուի առիթ է դարձել, լինի իբրեւ միջոցներ խնդիր, որ կարծես է բազմակողմանի ռուսահայտասերներ, իբրեւ մի եկեղեցական իրաւագիտական խնդիր, եւ կը կամենային իմ կողմից և մի քանի խօսք տանք խնդիրը բոլորովին անաչառ և անարկայական կերպով ընկելու համար այժմ հաստատ տեսակէտ և առատ նիւթ կայ մեր առջև դրած: Այդ նիւթը հայթայթել է մեզ մասով, որի երկու հակառակ բանակները ներկայացուցիչներն ևս յայտնել են իրանց կարծիքը, թէ և առկա պոլեմիկան, քան պատկանում և բուն գիտական ռուսահայտասերների մասին: Այդ նիւթը հարստացաւ այժմ այն գեղեցիկ յօդուածով, որ այդ խնդրի առիթով գրեց պատուարժան պրոֆեսոր Գաւրաբով (Гавровъ), լրագրի № 2006: Այդ ուշադրութեան արժանի յօդուածի մասին խօսելուց առաջ, մի համառօտ ակնարկ ձգենք այդ բանակների վրա, որ մեր պարբերական մասնակի մէջ եղաւ այդ մասին և այն թղթիների վրա, որոնք դնում են բանակուող բանակի ներկայացուցիչները: Մակար Ա. կաթողիկոսի մահից յետոյ սին 2/2

Տրամադրութիւն

Ռուս առևտրական աշխարհը արանկաւ փակելով չէր բաւականացաւ. նա խնդրեց կառավարութիւնից, որ առանձին արտօնութիւն տրվի շաքարի համար, այն է որոշ ժամանակամիջոցում շաքարի և շաքարաւաղի խրաբանչիւր պոլեմիկայի պիւր և մի առարկայի Պարսկաստանի փոխադրելու համար: Այս երկրորդ միջոցի ներպատակն էր հաւանել Պարսկաստանի և Ասիական Տեսութան շուկաներից անդրկովկասի և ֆրանսիական շաքարը: Ռուս առևտրական աշխարհը, զիմեով այդ տեսակ հովանաւորող պոլեմիկայի միջոցներին, ի վնաս եւրոպական արդիւնաբերութեան, նպատակ ունէր այս ձևով պարսկին, կամ տաճկին ընտելացնել ռուսական ապրանքների գործածութեանը եւրոպացիների հետ ապագայում մրցել շաքարակի կարողանալու համար: Մի և նոյն ժամանակ պարսկական և տաճկական շուկաները գրաւելով, ռուս առևտրական յոյս էր տածում, թէ իր արդիւնաբերութիւնը կարողանան Պարսկաստանի և Տեսութան և նոյնպէս այդ երկրներին հում բերքերը կը ներմուծէ զէպի Ռուսաստան իր ուղած և ձեռնառու պայմաններով:

Այս, վերոյիշեալ թէօրեան շատ գեղեցիկ կը լինէր այն ժամանակ, եթէ երկրորդն ու փոխը իր զիբը, այսինքն այսօրվայ հաղորդակցութեան ձախարհները, որոնք եւրոպայի առևտրի նպատակով միջոցներն են, բնութիւնն ինքն իրան փոխելով, այսինքն ծովը յանկարծ ցամաքէն և ներքին փոխարինելն անապահանջաբար սարկը և ձորը և միայն մնալին ռուսները աշխարհի երեսին իրանց տասնեակ զինուոր գործարաններով և մի քանի նաւահանգիստներով:

Այսօր արդէն անցել է համարաւ 10 տարի, ինչ որ զոյգվել է տրամադրութեան, առկայել են մեծքներ, արվել են ռուս արդիւնաբերութիւնների զանազան արտօնութիւններ: Արդեւք սրանով ռուս արդիւնաբերող-վաճառականը հասաւ, կամ հասնելու է իր ցանկացած նպատակներին: Մենք կասենք որ ոչ և կաւեցանք, որ եթէ ռուս արդիւնաբերող-առևտրական դասը դիմէ առկա հովանաւորող միջոցների և չը բարեւոյց իր ներքին առևտրական գործերը, ամենին չէ հասնելու իր ցանկացած նպատակներին և չէ կարող մրցել օտար երկրներին առևտրականների հետ:

Նախ քան քննել և ցոյց տալ միջոցներ, թէ

ռուս առևտրական աշխարհը ինչպէս պէտք է մրցել եւրոպացիների հետ, փոքր ինչ խօսենք արտօնութեան պետութիւնների, զինուորագրւած Անգլիայի և Ֆրանսիայի առևտրականների գործունէութեան մասին, և տեսնենք թէ նրանք ինչ կը զանախով են վարում իրանց առևտրական գործերը հեռու տեղերում:

Այսօր, ինչպէս յայտնի է, անգլիացիք և ֆրանսիացիք (այժմ յետ չեն մնում և գերմանացիք ու աւստրիացիք էլ) համարեա թէ վաղաւորում են ամեն տեղ իրանց առևտուրով: 1) Թէ Անգլիան և Թէ Ֆրանսիան ներս են թողնում իրանց երկրներին համար պահանջվող համարեա ամեն տեսակ հում ապրանքներ, առանց մաքսի ենթարկելու նրանց. այսպիսով հում բերք տանող վաճառականը ազատ է մնում մաքսային բոլոր ձեւակաւութիւններից և մաքսից: 2) Վաճառականը, որը այսօր Անգլիայից արտահանում է պարտաստի պարանք զէպի օտար երկրները, չը վաճառում և չէ լինում ամեն տեսակ ձեռնառու պայմաններով, այսինքն նա ունի այնպիսի բանկեր և ֆինանսական ընկերութիւններ, որոնք չնորհի վաճառականին ամենին դրամ չէ հարկաւորում. ուղղակի այդպիսի վաճառականը գործարանատիրոջ ցոյց է տալիս իր բանկը կամ այն ընկերութիւնը, որի հետ որ դրամական հաշիւներ ունի, ներկայացնում է իր փախուորական և ստանում է բանկից իր գնովը հաշիւն ապրանքի արժողութիւնը. մնում է հաշիւ վաճառականի և բանկի մէջ. այն բանկը, որը տալիս է այսպէս անուանված աւանս վաճառականին, նոյն բանկը մաս մաս ստանում է իր ստանալ գրամագրովը այն երկրում, իր աղէտի միջոցով, որ գործում է աւանս ստացող վաճառականը: Այսպիսի գործողութիւնների համար բանկը վերցնում է տարեկան 40/0—60/0, պլիւս 1/80 յօդուած իր թղթակցի կամ աղէտի:

3) Եւրոպական առևտրի նպատակով զինուոր պայմաններից մէկն էլ, բացի բանկերից, որը արտադրատու է ընկերութիւնների, աղիւնքներին և սինդիկատներին ձևով:

4) Եւրոպական առևտրի զարգացմանը օտար երկրներում նպաստում են և ձախարհների կանոնաւոր հաղորդակցութիւնները և քրէի է փախուցնում: Օրինակ, Մարսէլ քաղաքից ծովով շաքար է ուղարկվում զէպի Բասրա, 50 օրվայ ձախարհ, պոլեմի 25—35 կօպ., այն ինչ Օղեկայ են սինդիկատները, ուրիշ մի արտօնութիւն և իրաւունք չունի, եթէ ոչ կէս ձայնի առաւելութիւն, ուստի, ըստ տրամադրութեան այդ յօդուածի, երկուսն էլ կարող ինքնազուրկ մի որ և է անօրէնութիւն անել, այլ միայն սինդիկատ ձայնի շախարհութեան ժամանակ, կէս ձայն առել իրաւունք ունի: Եւ ահա հիմնվելով այդ յօդուածների վրա, «Նոր-Վար» և «Արձագանք» լրագիրները բողոքելով Եւրոպայի երկրների արած կարգադրութիւնների դէմ, յայտարարեցին, որ նա իմ իրաւաստութեան սահմանից դուրս է գալիս և պարտաւոր է լոկ իբրեւ նախագահող սինդիկատ, կօլլեգիալը վճռել միւս անդամների հետ այն բոլոր գործերը, որոնք ենթակա են սինդիկատ իրաւաստութեան, իսկ այն բոլոր գործերը, թէ զուտ կրօնական և թէ եկեղեցական-վարչական, որոնք վերապահված են կաթողիկոսի իրաւաստութեան, պէտք է առկա մնան մինչև նոր զահակալի ընտրութիւնը: Այդ լրագիրները ընդունում են, որ, ճշմարիտ է, թէ և «Օրօմէնիէ» չէ ձախարհում տեղապահական իշխանութիւն, բայց հայ եկեղեցական նախագահութեան մէջ կայ այդ կօլլեմը, միայն տեղապահ լինելու համար պէտք է այդ պաշտօնում հաստատված լինել յատուկ կաթողիկոսական կօլլեմով և որովհետեւ այդպիսի կօլլեմ չէ սրբազան երեմիայի մասին, ուստի նա չէ տեղապահ, այլ լոկ նախագահող սինդիկատ: Միայն «Նոր-Վար» և «Արձագանք» լրագիրները բաց

առկա Թիֆլիս, որ գալիս է 12—14 օրում, արժէ 52 կօպէկ:

5) Եւրոպական առևտրի տարածելուն շատ նպաստում են գործակալները և բազմաթիւ ձախարհորդ — գործակալները (Comis voyageurs):

6) Եւրոպացի արդիւնաբերողը, չը վաճառում լինելով ամեն տեսակ ձեռնառու պայմաններով, հանգիստ չէ առնում, այլ աշխատում է հետեւ նորութեանը, նոր մեքենաներ է մտցնում իր գործարանում, յարմարեցնում է իր ապրանքը գործածողների ճաշակին, և այդ բոլորի հետ աշխատում է լաւացնել իր պարտաստած ապրանքի տեսքը, գործուածքը: Եւրոպացի արդիւնաբերողները չեն աշխատում անպատճառ ստանալ դրամագրի համար 20, 30 կամ 50% (ինչպէս, որ անում են և օգտվում են ռուս արդիւնաբերողները. տեսէք «Вѣстникъ Финансовъ» ամսագրի համարները, որ հրատարակվում են ամեն անգամ զանազան ակցիոնական ընկերութիւնների հաշիւները) այլ նրանք աշխատում են, որ ստանան ամենաշատը 6, 7 կամ 80%:

Եւրոպացիները չեն դիմում իրանց կառավարութիւններին, թէ մեղ այս ինչ կամ այն ինչ արտօնութիւնները տուէք. որ կարողանանք մրցել օտար երկրներում օտար արդիւնաբերողների հետ. նրանք միայն իրանց ոյժերը վրա են յոյս դնում, ձեռք ձեռքի տուած են գործում, և միմեանցից կախում ունենալով աշխատում են միմեանց ամեն տեսակ թիթեկութիւններով տալ:

Նրանք այն ժամանակն են միայն օտարի արդիւնաբերութեան առաջ դնումը զոյգում, երբ որ իրանց երկրը նոյն առևտրական արդիւնաբերում է: Եւրոպացի աշխատում է, որ ինքն լինի օտարի պարտատէրը, քան պարտապանը: Նրանց ընդհանուր ստատիստիկայից տեսնում ենք, որ օրինակ Ֆրանսիան 1890 և 1891 թվ. թվ. սկիզբներում, արտահանել է զէպի օտար պետութիւնները 2 1/2 միլիարդի պարանք, իսկ ինքն ներմուծել է մինչև 900 միլիոնի պարանք. տեսէք թէ ինչ զանազանութիւն է և օգուտ երկրի համար:

Ուրեմն մենք ցանկանում ենք, որ մեր երկրի արդիւնաբերութիւններն ևս նոյնքան մեծ տեղ ունենան մեր հարեան երկրներում, որպէս ունեն օտարները, զինուորագրւած անդրադարձ ինչ պէտք է անել: Խնդիրը մեր կարծիքով պարզ է. մենք ևս պէտք է գործենք այն ձևով, ինչ ձևով որ գործում են եւրո-

որոշ կերպով մինչև այժմ չը յայտնեցին, որն է տեղապահի իրաւաստութեան սահմանը, և թէ ևս պայցողվեց, որ սրբազան երեմիայի հայկական եկեղեցու ձէպի և առաւելութեան համեմատ տեղապահ է, ունի այն ժամանակ իրաւունք տնօրէնել այն բոլոր եկեղեցական-վարչական գործերը, որոնք վերապահված են միայն կաթողիկոսական իշխանութեան: Ոչ, նրանք շատանում են միայն յայտարարելով, որ սրբազան երեմիայի արտօնական հաստատութեան նախագահի իրաւունքներով առնապահ է, չունի տեղապահական իշխանութիւն և ինքնազուրկ կերպով մտնելով կաթողիկոսական իշխանութեան սահմանների մէջ, չօչափում է հայ եկեղեցու հին աւանդական իրաւունքները, կամ, ինչպէս ձեռնկերպում է իշխան Կ. Բնիկութեան, նա մտել է ոչնչանքի բակը այն դեմով, որով մտնում են գործերը և աւաղակները: Ահա այդ լրագիրների տեսութեան résumé:

«Մշակ» լրագիրը, ընդունելով որ սրբազան երեմիայի տեղապահ է, յայտնում է այն միտքը, որ նա իրաւունք ունի տնօրէնել և կարգադրել բոլոր այն եկեղեցական-վարչական գործերը, որոնք պատկանում են կաթողիկոսի իրաւաստութեան, բացի զուտ կրօնական գործերից, որ տեղապահը այսպէս ասած ժամանակաւոր և չը օժիւծւած կաթողիկոս է: Իր այդ միտքը «Մշակը» հիմնում է թէ «Օրօմէնիէ», թէ ընդհանուր օրէնքների և թէ հայոց եկեղեցու աւանդութեան

(ԿՐ ՀԱՐՈՆԱԿԿԼԸ)

տիւ Սուրբիսան Եկեղեցւոյն Պարզեանցը մտաբերուած է ամենապատիւ Նրեմիա Եկեղեցւոյն Տեղապարտին, Սինոդի անդամներին պակաս թիւը լրացնելու համար կանգնեցողներ առաջարկելու որ հարկն է ի հաստատութիւն: Նրեմիա սրբազանը մի և նոյն նիստում պատասխանում է հայր Սուրբիսան Եկեղեցւոյն, թէ Սինոդի անդամներին պակաս թիւը լրացնելու առաջարկութիւնը ինքն ամենապատիւ Տեղապարտին վերապահում է իր վրա և իր ժամանակին առաջարկութիւնն անում է: Այնպէս է մի քանի շաբաթ, երբ Կոնստանտնուպոլսոյ Տեղապարտին սինոդին անդամ առաջարկութիւններ ծառայութեան ցուցակ է պահանջում: Գերազանցաւոր անդամներին մի քանիսը նոր են իմանում առաջարկութիւններին անունները և տեսնում, որ նրանք իրանց բանակից չեն, զանգահարում են աշխատանքի, տեղեկացնում են թիֆլիսի իրանց կողակցներին և ահա ստեղծում են տեղակալական հարց: Այն ինչ էջմիածնիցներին բոլորին էլ յայտնի է, որ հանգուցեալ Մարկարկիան Տեղապարտին տեղակալութեան ժամանակ սինոդին անդամներին թիւը լրացնելու համար առաջարկել էր կառավարութեանը ի հաստատութիւն, ինչպէս որինսէլ Մարկարկիան, այժմ Եկեղեցւոյն Երմիայի թիֆլիսի թեմական առաջնորդին: Այն ժամանակ ոչ մի բողոքող էլ չէր գտնուել, իսկ այժմ բաւական չէ բողոքում են, այլ իրանց հետ համաձայն զգալով իրենք, չսինոդներին, չսինոդներին՝ օգնութեամբ աշխատում են մեր բոլորից յարգված հայրերի պատիւը իւր վայր դնել:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՍՏԱԿ ՊԱՐՍՅԱՍՏԱՆԻՑ

Ստամբուլ, 20 յուլիսի

Ստամբուլից դէպի հարաւ-արեւմուտք գտնուած է Սոմա գաւառը, ուր բնակւում է շիկակ ցեղին պատկանող քիւրդ ցեղը: Ներկայ թիւի զարնան սկզբից մինչև այսօր այդ գաւառը կուրի դաշտ է դարձել այդ շիկակ քիւրդերի երկու կուսակցութիւնների մէջ, որոնք միմեանց կենաց ու մահու պատերազմ են յայտնել: Մէկ կողմը Ղասում-աղայի առաջնորդութեամբ ունի մօտ 800 իւրից մինչև զիւր զինված ձիաւորներ, միւս կողմը, Մահմադ-աղայի առաջնորդութեամբ, ունի մօտ 1500 ձիաւոր: Առաջին կողմը յարձակողական կուր է մղում, երկրորդը կողմը պաշտպանողական:

Խոսքերիս պատճառը հետեւեալն է. այստեղ միայն Սինոդի վերջին տարին Սոմալիում աղա-ղը խառը էր ճանաչվում Մահմադ-աղան, յայտնի առաջին Ալի-աղայի տղան, որը կողպատել է Բար-թուղիստի միջոցը և վերջը շղթայակապ թափվել բանտում մեռել: Վերջերս պարսից կառավարութիւնը աղայութիւնը Մահմադ-աղայից խլել է և յանձնել նրա մարդկանցից մէկին—Ղասում-աղային: Մահմադ-աղան վերադարձած, չէ կամենում ճանաչել իր հօր նախկին ստորադրեալի աղայութիւնը և որոշում է սրով պաշտպանել իր իրականութիւնը:

Արդէն մօտ երեք ամիս է Մահմադ-աղան իր վերաթիւն, բայց քաջ ձիաւորներով մի ամուր դիմ է բռնել և ամեն անգամ մեծ կոտորածով յետ է մղում Ղասում-աղայի ձիաւորներին: Պարսից կառավարութիւնը պաշտպանում է Ղասում-աղային և վերջին օրերս զօրք է երկու թիւղա-նօթ է ուղարկել նրան օգնութեամբ:

Այժմ Մահմադ-աղան չորս կողմից պաշարւած է և այս կուրը շուտով վախճան կունենայ: Հետաքրքիր պատկեր էր ներկայացնում Ղասում-աղայի բնակարանը: Գիւղի մէջ և չորս կողմից բլուրների վրա այս և այն կողմն են գնում մի բլուրների վրա այս և այն կողմն են գնում մի բլուրների հարկեր յաղթանակած տղամարդիկ, զոյնզոյն չափաներով, մի պատրօնաւոր մէջքին կապած, մի երկրորդը ձախ ուսից, մի երրորդն էլ աջ ուսից գցած, մի կարճ քիւրդական դաշոյն դնում մէջ խրած, իւրաքանչիւրի ձեռքին մի-մի բռնակ կամ մարտիկ հրացան: Գրանք ամենքը տաք-տաք խօսում են, տեղեկային արագութեամբ շարժւում, բոլորի երեսի վրա փայլում են վայրենի ուղեւորութիւն և կատաղի վրէժնորդութիւն: Պէճ է տեսնել այս պատկերը լաւ հասկանալու համար այն անպաշտպան և անզին հայրերի զրու-թիւնը, որոնք շատ անգամ ենթարկվել են այս քաջ զինավարժ վայրենի և աւաղակաբարոյ ժողովրդի յարձակմանը և դեռ ու է իմանում էլի որքան կենթարկվել:

Կուրի դաշտից ծանր վերադարձած նոր վերադարձել է Ղասում-աղայի եղբայրը, մի ահագին քիւրդ, արծաթեթիւ, մինչև ականջները հասնող մեծ բերանով, մեծ, սև և դաժան աչքերով, որոնց հայեցքը ամեն մարդու վրա ակամայ սարսուռ է գցում: Մտնում են ցեղապետի սենեակը, մի անկիւնում պառկած է հիւանդը, միւս անկիւնում փռած է մի կարպետի կտոր, որի վրա մի թողութ բարձ է դրած, այդ տեղը պատրաստած է բժշկի համար, որին Սալմաստից են հրաւիրել: Սենեակը լիքն է զէնքերով և բացի զէնքերից սենեակում ուրիշ ոչինչ չէր կար: Պատերից կախ, պատերի տակին դարձած են միմիայն զանազան սիւսեմի տաղանդաւոր հրացաններ և պատրօնաւորներ աւելի քան 150 հատ: Ամեն քիւրդ ունեցած չունեցածը ծախում է, հրացան է գնում և շտապում կուրի դաշտը, կարծես կանոնաւոր զինուորակոչ է: Բոլոր գիւղերից և հեռավոր տեղերից շիկակ ցեղին պատկանող քիւրդները Ղասում-աղայի հրամանով զինված շտապում են կուրի դաշտը: ամեն տուն պարտաւոր է մի զինված տղամարդ տալ: Հրաւիրում են բժշկին հիւանդի մօտ, հիւանդը ծանր վերադարձած է զէնդակով, որը գաւառի ոսկը ձախ կողմից ծախում և շեղ ուղղութեամբ գնալով ջախջախում է զիստ ոսկրը: Գնալով հանելու համար պէտք եղան ծանր օգնութիւններ, որ բաւական երկար տեղացիները օգնեցին: Մարդկային ժամանակ վերադարձ ոչ մի ձայն կամ տեղացի չէր հանց: Վերջացնելուց յետոյ հիւանդը ինքը ներդրութիւն է խնդրում բժշկից, որ նրան այլքան երկար ժամանակ ներդրութիւն պատճառեց... Վէճերից հետո գնալով ձեռքից ձեռք է անցնում և ամենից առաջ ուղում են որոշել, թէ ինչ սիւսեմի հրացանի գնդակ է: Եետոյ բոլորը երգում են այդ գնդակի վրա տասնեակ այդպիսի գնդակներ մտցնել Մահմադ-աղայի ջանք, իսկ թէ կենդանի բռնեն նրան կտոր կտոր անեն և իրանց չնքեն տան ուսեղնու: Մինչև օպերացիան անելը քիւրդեր ամենեւին հետաքրքրւում որտեղից է բժշկը և ինչ աղչ է, իսկ գնալով հանելուց յետոյ միայն հարցնում են, թէ որքան ժամանակ է բժշկի ձրանախայից դալը և բժշկը Ֆրանսիացի է թէ անգլիացի: Քիւրդերի կարծիքով բժշկը կամ Ֆրանսիացի պիտի լինի կամ անգլիացի: Երբ որ իմանում են թէ բժշկը հայ է, սաստիկ զարմանում են և խորին տարակուսանքով հարցնում չլանմ, հայերից, այդ գնալուներին կարող է հեղինակաւ (բժշկական) լինել: Քիւրդի այդ զարմանքը, որ հա-յերից էլ բժշկի կայ, ունի իր հիմը Պարսկաստանի հայերի վերաբերմամբ, որոնցից մինչև այժմ ոչ մի բարձրագոյն, նոյն իսկ միջնակարգ կըրթիկներն օտարած մարդ դուրս չէ եկել, բայց դրա մասին մի ուրիշ անգամ ցեղապետի գիւղի չորս կողմը բլուրների և բռնների գագաթներին շինված են «սանդակներ»—մարտիկներ, գետնին մի արշաւանաւ փորած, երեք կողմից քարէ պատով պատած, այդ սանդակների մէջ 6—7 մարդ զինված ասեղնաւոր հրացաններով, պաշտպանված գետնափորի մէջ քարակոյտի ետեւ կարող են դէմ դնել և պաշտպանել գիւղը բազմաթիւ թշնամիների անախկալ յարձակումից:

Միւս առաւուր շատ վաղ բոլոր քիւրդերը կազմ և պատրաստ են արշաւանք գործուն: ցեղապետի տան չորս կողմը խառնված է մեծ քաղաքի թիւն, ներքը սենեակում ամենավերին կողմը նշտ-տած է ցեղապետը, միւս նշանաւոր քիւրդերը իրանց աստիճանի համեմատ կարգով շարված նստած են, բոլորը զինված և հրացանները պատրաստ ձեռքերի մէջ պահած... Միմեանց մէջ և ցեղապետի հետ խօսում են ազատ, համարձակ, բայց ոչ թէ իր սահմանից դուրս չէ զախի: Նը-րանց ամբողջ խօսակցութեան և վարմունքի մէջ էջք տեսնի կեղծաւորութիւն, շողորթութիւն և ստորաւալու: մի հետք անգամ Նարազանլար խօսքի և վարմունքի մէջ քիւրդը շատ խիստ կերպով է զգում իր արժանապատեւութիւնը, բայց դրա հետ միասին տիրում է զարմանալի կարգ, կանոն, համարեա զինուորական կարգապահութիւն: Գեղապետի ամեն մի խօսքի և շարժումների մէջ նշանակում են վայրենի վնասութիւն, մեծ տակ-մէկ զախի, չորում են նրա առաջ, համբուրում ձեռքը, լսում նրա հրամանները և հեռանում: Գեղապետի հրամանը իրանց համար սուրբ է և չի կատարողը շատ խիստ պատժի կենթարկվի... Կուրի սկզբից մինչև այսօր Ղասում-աղայի մարդկանցից սպանվել են 15 հոգի և բաւական վերադարձել են, նրանց հակառակորդներից հա-

մնատարար քիչ են սպանվել: Այս կողմերի քիւրդերի խօսակցութեան նիւթը այդ կուրն է: քիւրդ երեխան ծնունդ, մեծանում և կրթւում է այդ պիտի կուրների մէջ: միշտ չըջապատված վտանգ-ներով և պաշտպանված իր քաջ և կուսակց ցեղապետից: Նա միշտ լսում է խօսակցութիւն-ներ հրացանների մասին, կուրների և սպանու-թիւնների մասին, գնալուներին կոտորելու, կողոպտելու մասին, շատ յաճախ հաղում է «գնալուներին» կողոպտած չորերը, զարդար-վում է նրանց զարդերով: Այս է քիւրդ երեխայի ուսումնարանը և հասկանալի է ինչ տեսակ մարդիկ դուրս կը գան այդ ուսումնարանից: Իսկ ինչ է անում սալմաստեցի հայը, ինչպէս է կրթվում, մեծանում սալմաստեցու երե-խան, ինչ տալուորութիւն է ստանում իր ծնող-ներից և չըջապատող կենսից, դրա մասին յա-ջորդ յօդուածով կը գրեմ: Բայց այժմանից պի-տի յայտնեմ, որ ոչ մի միլիթարական բան չեմ կարող գրել դրա մասին:

Ալէք. Յակոբեանց

ՆԱՍՏԱԿ ՊԱՐՍՅԱՍՏԱՆԻՑ

Թափրիզ, օգոստոսի 1-ին

Ձեր յարգելի լրագրի № 54-ի մէջ կարդալով պ. Հ. Առաքելեանի թղթակցութիւնը Թէհրանից, զարմացայ պարտի յանգեցութեան վրա, որ նա օգոստ քաղաքով Պարսկաստանում ապրող հայերի դրեքից, չէ խնայում իր ձեռքերով շօշափել նրանց պատիւը: Մենք, Պարսկաստանի պան-դուխտներս ոչ մի առանձին միլիթարութիւն չու-նենք օտար երկրում, բացի այն, որ տիրապետող իշխանութիւնը վարում է միզ հետ աւելի քա-ղաքավարի, քան իր արհեստից հպատակներ հետ և երկրորդ այն, որ դեռ մինչև այսօր և ոչ մի փորձ չէ եղել հրամայել Պարսկաստանից դուրս անել այս կամ այն հայ լրագրի, որոնց համարներին մենք սպասում ենք պանդխտու-թեան մէջ իբրև հայրենաց մասնաւոր: Բայց այդ մասնաւոր նշանակ թուաւորում է պ. Հ. Առաքելեան: Պարսկ խօսելով Պարսկաստանի հարստութեան հանքերի կարգ ու կանոնների վերա և տեսնելով որ իր վրա ոչ ոք ուշադրու-թիւն չէ դարձնում և ոչ ոք միլիթար պաշտոն չէ առաջարկում, կամեցաւ իրան գոնէ նահատակ ցոյց տալ, տպագրելով մի սուտ, իբր թէ պարս-կական պետութիւնը մտադիր է «Մշակի» մուտ-քը արգելել իր սահմաններում: այդ սուտն ար-դարացնելու համար նա հնարեց մի այլ սուտ, թէ «Մշակի» յօդուածներն իրան թշնամի մարդիկ թարգմանել և ներկայացրել են վսեմափայլ էմիր-Նիլզամի և վերջապէս այդ բոլոր նշանիմե-րից յետոյ իմ նուազագույն պատել վրա է փորձ ա-նում, ասելով որ Թափրիզում առաջնագետակ հայերի վաճառականապետը որոշ ուժիկ չունե-նալով, ապրում է միայն «փնջեհներով», որ ստանում է այս և այն վաճառականից:

Պարսկաստանի հանքերը, յարգելի իմբադիր, ո-չինչ կապ կարծում եմ չը պէտք է ունենան Պարսկաստանում «Մշակի» արգելելու հետ, ինչպէս և կապ չը պէտք է ունենան իմ վաճառա-կանապետական պաշտոնի հետ, ու որ ճանաչում է պ. Հ. Առաքելեանին, նա իսկոյն կը հասկա-նայ, որ նրա այդ բոլոր քաղաքապետական փորձերը միայն նրա համար են, որ դիպել իմ անձնաւորութեանը, որն իրան դուր չէ եկել: Ես միայն այս գիտեմ, որ եթէ ես գրող լինէի, իմ գրելու էի ծառայեցնի այդ տեսակ նպատակնե-րին և էլի անպատի այն լրագրի, որն ինձ հաւատում է:

Ես գրող չեմ, այլ վաճառականապետ և ընտր-ված այն բոլոր առաջնագետակ հայ վաճառակա-ններից, որոնք բնակվում են Թափրիզում վաճառա-կանապետի ընտրութեան ներկայ էր և պ. Հ. Առաքելեան, որը նոյնպէս ձայն տուց իմ օգ-տին, բայց դուրս եկա յետոյ որ պ. Համբար-ձում Առաքելեան իր ձայնը տուել է ինձ ոչ թէ համոզմունքով ու խղճով, այլ միայն նրա համար, որ ինձ մօտ կանցլերութիւն անէ, իսկ ես նախա-պատի համարեցի առանց կանցլերի լինել և ա-ռաջնորդվել ինձ ընտրող հասարակութեան շա-հերով: Նոյն պ. Առաքելեան ամենայն ջանք գործ դրեց, որ ինքն ընտրվի վաճառականապետ, որը ուժիկ ու իրաց այդպիսի և ժողովրդի ան-ցեալ փորձը նրան խանդաբեց: Կարծեմ ես մե-ղաւոր չեմ նրանում, որ պ. Առաքելեանի խն-դիրները փշրվում են իր գլխին: Իմ պարտաւո-րութիւններս աւելի ծանր են, քան պ. Հ. Առաքե-

լեանինը: հետեւեալ ես իմ պաշտօնին փոքր ինչ աւելի եմ նշանակութիւն տալիս, քան պ. Առա-քելեան իր և ուրիշների պաշտօնին: Թափրիզում 25 տարի ապրելով ես չեմ ձգտել միաժամանակ զանազան պաշտօնների և ոչ մի պաշտօն չեմ վարել (բացի հողաբարձութիւնից հայոց դպրոց-ներում): ես չեմ ցանկացել միաժամանակ տե-սուչ լինել երեք զանազան դպրոցներում, Թիֆ-լիս, Եւզլի և Թափրիզ, ինչպէս անում էր պ. Հ. Առաքելեան, որը ստուգելու համար կարելի է ապացոյցներ գտնել երեք քաղաքների հողաբար-ձական թղթերում: Ես չեմ խնդրել, չեմ թախան-ձել և չեմ ստիպել վաճառականապետներին, որ նրանք կեղեքեն աղքատ ժողովրդին և նրանից պահանջեն փողեր պարտաւորահանքերով:

Պ. Հ. Առաքելեան իմ տան մէջ, իմ գաւա-կներին և իմ ընտանեաց յիշատակ շատ անգամ է համոզվել, որ ես կաշառով գրաւվող չեմ: այլ պատրաստ եմ «գաւթարը կորցրած» մարդկանց օգնել և խորհուրդ տալ, որ նրանք աղին ճա-նապարհով ընթանան: Աւելի շատ ես կարող էի իմ գրպանից տալ պ. Հ. Առաքելեանի առ-բեայ ծախքերը լրացնելու, քան թէ կատարել նրա ապօրինի պահանջները: Այս իմ ասածներս ծածուկ չեն ամբողջ Թափրիզի և Երևի, ծածուկ չեն և առաջնայերին:

Իմ վաճառականապետութիւնն ընդամենը 7 տարի է և պ. Հ. Առաքելեանի հետ ամբողջ պարսկահայերը գիտեն, որ վաճառականապետու-թեամբ չէր, որ ես կարողութիւնս ձեռք բերեցի, բայց և դիտեն ամենքը, որ Պարսկաստան տա-րէնք մի անգամ գալիս եմ անգործ թափառա-կաններ, զրպանները լցրած կասկածելի վէճե-րներով և պահանջում են հրապտոտներից և վա-ճառականապետներից այդ վէճեհներին ընթացք տան: Այդ տեսակ մարդկանց գործերին ես միշտ դիմադրել եմ, այդ էլ գիտեն ամենքը: Պ. Համ-բարձում Առաքելեանց, ես խնայում եմ մամուլը և այսքան բաւական եմ համարում: Թող մեր դատաւորները լինեն այն ժողովուրդը և այն ըն-թերցողները, որոնք ճանաչում են ինձ և ձեզ: Յոյս ունեմ պարոն, որ դուք այլ ես առիթ չէք տալ ինձ նեղութիւն պատճառել մամուլին, որովհ-հետեւ ես շատ բանեմ ունեմ ասելու: ձեռք երեսին շատ մարդկանց ներկայութեամբ, բայց նոյնը ես չէի ցանկանայ ասել մամուլի մէջ:

Վաճառականապետ Սարգիս Յունանեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Սարգիսից հաղորդում են, որ Վիեննայից պահանջված բռնիական զորաջոկերի այդտեղից հեռանալու ժամանակ աղբաբնակութիւնը մի ցոյց արաւ, որը դէպի Աւստրիան թշնամական բնաւո-րութիւն էր կրում:

—Խրիստիանագոյն քաղաքում (Նորվեգիայում) Նորվեգական առաջին միլիտար Բլէր մի քաղա-քական ճառ արտասանեց, որի մէջ մատնացոյց էր անում, թէ վերջին ժամանակներին ամենա-նշանաւոր Բէթորմները Նորվեգական ազատամիտ-ների գործունէութեան պտուղներ են: Ունիւղեր-ների թիւը հազար հոգու չափ էր: Նորվեգական ներքին գործերի մինիստրը նոյնպէս քաղաքական ճառ արտասանեց: Գործերի դրութիւնը Սկանդի-նավիայում բաւական յուզիչ բնաւորութիւն է ընդունում:

—Ապտեմբեր ամսին կայանալի մեծ դորախ-դերին ներկայ կը լինեն Վիլհելմ և Ֆրանց—Յով-սեփ կայսրները, Սակսոնիայի Ալբրեխտ թագաւորը և ուրիշ շատ օգոստոսիաւ անձինք: Զօրախաղե-րին կը գործածվի անձուկ վառօդ:

—Հոստից լրագրիներին հեռագրում են, որ պապը դիտաւորութիւն ունի զեպանութիւն հաստատել Պէկինում:

—«Standard» լրագրում, որը, ինչպէս յայտնի է, անգլիական արտաքին գործերի մինիստրու-թեան կիսապաշտօնական օրդան է, մի թղթակ-ցութիւն է տպված, որի մէջ ապացուցանվում է թէ միայն Անգլիան կարող է կարգ և հանգստու-թիւն պահպանել Նիդերլանդում: Եթէ Բ. Գրան կողմից այժմ փորձեր են լինում Անգլիայի դէմ, դա, թղթակցի կարծիքով, ֆրանսիացիների ինտ-րիգների հետեանք է:

—«L'Orient» լրագրի խօսքերով, խաղական թղթագրորի և նրա բոլոր բարեկամների գլխաւոր հոգըր ապագայ կոնկլաւն է, երեքդեղեման դաշ-նակցութեան վերանորոգման գլխաւոր պատճառը դա էր: Մինչև անգամ Վիլհելմ կայսրը այժմ իբր թէ ճանապարհորդում է խաղական թագաւորին

Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. 118